

דמוגרפיה, דמוקרטיה ואשליה מה עומד על הפרק בבחירות הקרובות

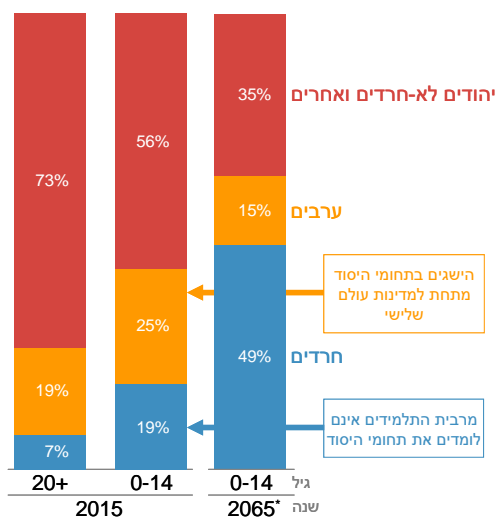
דן בן-דוד

חמים ונעים בתפיסה הכל כך ישראלית של "יהיה בסדר". זה השכפ"ץ המנטלי שמאפשר לנו להיות אחת המדינות המאושרות בתבל לפי מדד האו"ם, למרות מיקומינו באזור האלים על פני כדור הארץ. זה מתבטא בשיעור הגבוה ביותר של תלמידים בעולם המפותח המצהירים שהם מבינים אפילו את החומר הקשה ביותר במתמטיקה – אף שלפי הביצועים בפועל, ילדי ישראל נמצאים בתחתית העולם המפותח. במילים אחרות, אנו חיים בסרט וניזונים מאשליה.

ככל הנראה, זה גם מה שעומד מאחורי השיעור הגבוה של בעלי זכות הצבעה לא-חרדים המחליטים להישאר בבית – או לצאת לחופשה – ביום הבחירות. מבזק חדשות לאותם בוחרים: בשנים הקרובות נקבע לא רק את אופיה העתידי של ישראל אלא גם אם המדינה תתקיים או תחדל מלהתקיים עבור נכדינו. החיים אינם משחק מחשב. אין אפשרות לחוץ על undo או reset עתידיים אם יתברר שגינו היום. כשהמאיימים על עצם קיומנו הולכים ומצטיידים ביכולות שוברות שוויון, בטחון לאומי ימשך לחייב שלישאל יהיה צבא של עולם ראשון, וזה לא יוכל להתקיים ללא משק של עולם ראשון. היכולת לקיים משק עולם ראשון בעתיד נקבעת היום בבתי הספר של ישראל.

השינויים הדמוגרפיים בישראל

כל מגזר כאחוז מהסה"כ

* תחזית אמצע

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

אלא שהתמונה שם היא סופנית מבחינת השלכותיה, אם לא נתעשת כל עוד ניתן לעשות זאת. הישגי דוברי הערבית (שהם רבע מהילדים) בתחומי היסוד (מתמטיקה, מדע וקריאה) נמצאים מתחת למדינות עולם שלישי – ואף מתחת למרבית המדינות המוסלמיות – כשרב החרדים (חמישית מכלל הילדים) אפילו לא לומדים את החומר. שתי קבוצות אלה לבדן כבר מהוות כמחצית מהילדים בארץ, ואליהן מתווספים הילדים הרבים בפריפריה הגאוגרפית והחברתית בישראל.

כשכמחצית מילדי ישראל מקבלים השכלה של עולם שלישי – והם שייכים לחלקי האוכלוסיה הגדלים במהירות הרבה ביותר – זו לא תהיה אוכלוסיה שתוכל לתפעל משק עולם ראשון כשתגדל, עם כל המשתמע מכך על יכולתה העתידית של ישראל להגן על עצמה.

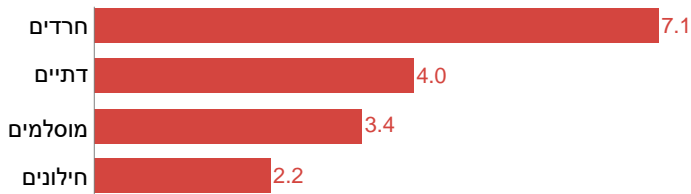
המושג "שותפים טבעיים" חייב להשתנות

כשעל הפרק עומד לא פחות מקיומה הפיזי של המדינה בעוד שני דורות, הגיעה העת להגדרה חדשה של המושג "שותפים טבעיים" בזירה הפוליטית. למשל, האם

במדינה החפצה חיים יש מקום לממשלה הכוללת פוליטיקאים שאינם מוכנים לספק לילדים חרדים זכות יסוד ללימודי ליבה שיאפשרו להם, לכשיגדלו, יכולת לקיים לא רק את עצמם אלא גם את המדינה? כבר היום קשה לדמיין הקמת ממשלה שתחייב לימודי ליבה – שהם חובה בכל מדינה מערבית מלבד ישראל. אך מה שקשה להעביר בכנסת היום יהפוך לבלתי אפשרי ככל שיתפתחו השינויים בדמוגרפיה הישראלית.

פריון הילודה החרדי אינו רק בסטרטוספירה: 7.1 ילדים בממוצע במשפחה חרדית לעומת 4.0 בקרב הדתיים, 3.4 אצל המוסלמים ו-2.2 בקרב החילונים. הוא שוב נמצא במגמת עליה בשנים האחרונות, עם הגדלת כוחם הפוליטי של החרדים והגברת התמיכות המאפשרות זאת (כך נבלם גם השיפור בתעסוקת הגברים החרדים בשנים האחרונות).

בריון ילודה, 2017

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

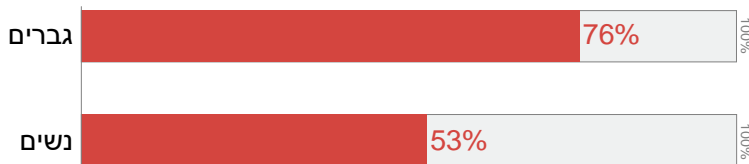
גם אם יותר חרדים יוצאים בשאלה (בין אם הופכים לחילונים או לדתיים) ממספר היהודים המחליטים להפוך לחרדים – וכלל לא ברור שזה המצב – הדוגמא הבאה גונזת כל אשליה לגבי שינוי אפשרי בכיוונה הדמוגרפי הנוכחי של ישראל. הניחו ש-20% מהחרדים יפסיקו להיות חרדים (זהו שיעור דמיוני לכל הדעות, שאפילו אינו לוקח בחשבון חוזרים בתשובה), עדיין נותרים 5.7 ילדים בכל משפחה שישארו חרדים, שיעור פריון שממשיך לגמד את כל שאר קבוצות האוכלוסיה בארץ. במילים אחרות, הכיוון ברור ורק הקצב הדמוגרפי יוכל להשתנות.

המטרה לא יכולה להיות הפיכת החרדים לחילונים, ולו רק בגלל שאין זו מטרה מתקבלת על הדעת בחברה הרואה עצמה כפלורליסטית. ובכל מקרה, זה גם לא יועיל לשינוי כיוונה של המדינה. הדגש צריך להיות במקום אחר, שגם יותר צודק, גם תואם נורמות חברתיות של העולם המפותח, וגם מהווה את חבל ההצלה היחיד לחברה חפצה חיים: חינוך.

בין אם זה ישפיע על שיעורי הילודה ובין אם לאו, לפחות לדורות הבאים תהיה היכולת לתחזק משק עולם ראשון ונורמות דמוקרטיות של מדינה מודרנית.

שיעורי נשירת חרדים מהמסלול האקדמי

2011-2016

* כולל מכינות

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: משרד מבקר המדינה

אין קיצורי דרך בחינוך

יש מי שחושבים שהאסימון כבר נפל אצל החרדים. מבול הנתונים שבהם אנו מוצפים מקשה להבדיל בין טפל ועיקר. העובדה שיותר חרדים פונים למסלול אקדמי נותן לרבים תחושה שחלה תפנית בתפיסת החרדים ואולי בכל זאת אפשר לדלג על לימודים בסיסיים ברמה גבוהה לילדים. אז זהו שלא.

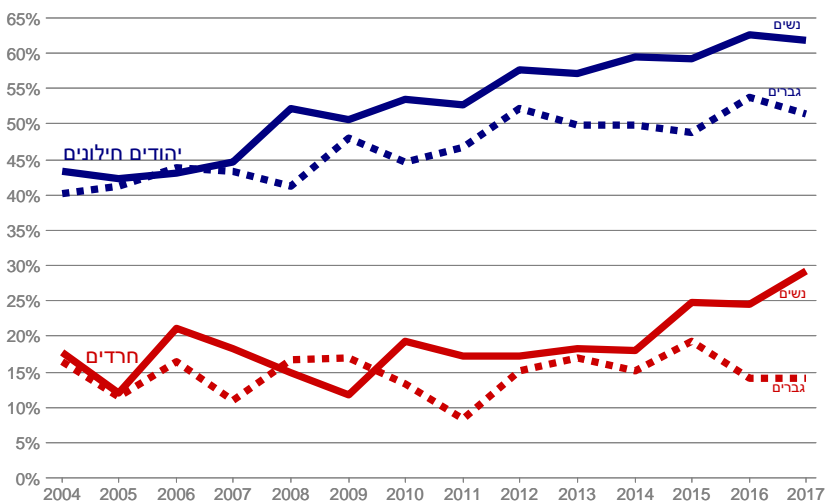
אין קיצורי דרך בחיים. החינוך שמקבלים החרדים הוא ברמה כל כך ירודה, עד ששלושה רבעים מהגברים ומחצית מהנשים לא מצליחים לסיים את המסלול האקדמי (הירוד מאוד ממילא במרבית המקרים) שהחלו.

בניגוד לדעות הרווחות, כשמונעים את ההשכלה הנדרשת מילדים, סיכוייהם להתגבר על כך כבוגרים נמוכים מאוד. למעשה, על אף הגידול המשמעותי במספר החרדים המתחילים את המסלול האקדמי, שיעור הגברים החרדים (שאינם לומדים ליבה כלל אחרי כיתה ח', וגם לא ליבה מלאה לפני כן) בעלי תואר אקדמי בגילי העבודה העיקריים, נשאר מאוד נמוך וללא שינוי בעשור וחצי האחרונים (יש עליה קטנה בשנים האחרונות בקרב נשים חרדיות).

בארה"ב, היכן שליבת לימודים היא חובה על כולם, חרדים מקבלים חינוך

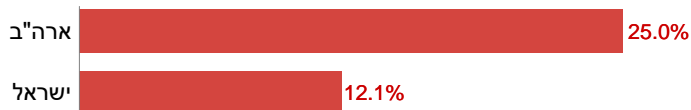
שיעור בעלי תואר אקדמי

בגילים 35-54, 2004-2017

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

שיעור החרדים עם תואר אקדמי, 2013

* בוגרים בגיל 18 ומעלה בארה"ב ו-20 ומעלה בישראל

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב

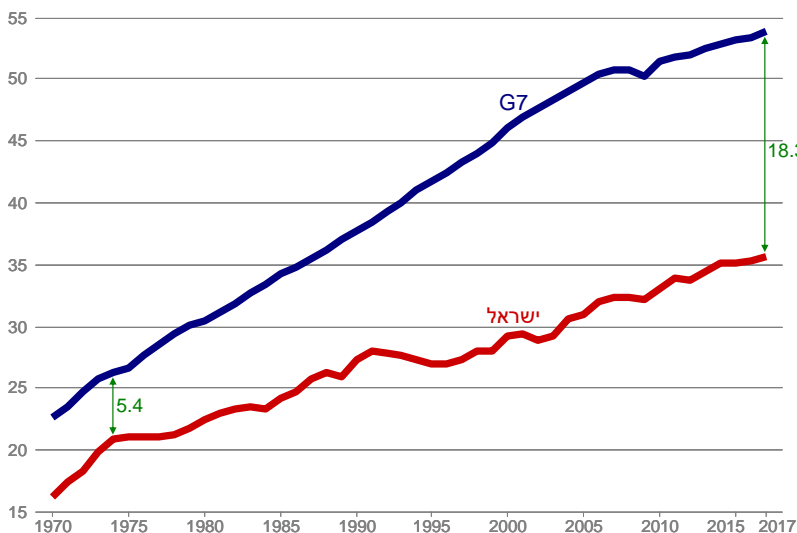
נתונים: הסקר החברתי של הלמ"ס וה-Pew Research Center

מחלק את התמ"ג של כולנו במספר שעות העבודה הכולל שלקח לנו לייצר אותו). לא רק שפירון העבודה בישראל הוא מהנמוכים בעולם המפותח, אלא שהפער בין המדינות המובילות בקבוצת ה-G7 (ארה"ב, אנגליה, גרמניה, צרפת, איטליה, יפן וקנדה) לבין ישראל גדל יותר מפי שלושה ב-40 השנים האחרונות. רק חלק קטן של האוכלוסיה שייך למדינת הסטארט-אפ של ההייטק, האוניברסיטאות, הרפואה וכו'. רוב אוכלוסיית ישראל לא מקבל את הכלים או התנאים לעבוד במשק מודרני ומהווה משקולות הגוררת מדינה שלמה כלפי מטה מאז שנות ה-70.

קומץ קטן מאוד באוכלוסיה מצליח לשמור את ישראל בעולם הראשון – בינתיים. המשמעות של נסיגה רב-עשורית של ישראל מהמדינות המובילות מתבטאת בפערים גדלים והולכים בין מה שהישראלים המשכילים ביותר יכולים להשתכר בחו"ל לעומת אפשרויותיהם בארץ. אם מסה קריטית מתוכם יחליט לעזוב, התהליכים הבעייתיים שאנו רואים כבר 40 שנה יקבלו תאוצה של מנועי סילון.

פירון עבודה, 1970-2017

תמ"ג לשעת עבודה*

* בדולרים של 2010 לפי יחס כח קנייה.

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב

נתונים: OECD, למ"ס ובנק ישראל

ברמות גבוהות יותר המאפשרות להם לבחור באקדמיה ובחיים מקצועיים וגם להישאר חרדים. שם, שיעור החרדים בעלי תואר אקדמי כפול מהשיעור בקרב חרדים ישראלים.

ישראל היא אומת הסטארט-אפ, אבל...

אם יש למישהו ספק לגבי כיוונה הכללי של ישראל – התוואי הרב-עשורי, לא התנודות השנתיות המטעות והמטשטשות – התבוננות במגמת פירון העבודה אומרת הכל (פירון העבודה

הכתובת על הקיר, ובעוד מספר ימים יש לנו אחת האפשרויות האחרונות לעשות משהו בנדון. מורכבות הבעיות כאן משתרעת הרבה מעבר לסוגיית החרדים. בעיות נרחבות של עוני ואי-שוויון קיימות גם באוכלוסיה היהודית הלא-חרדית, שלא לדבר על הערבית. לא הכל מתחיל ונגמר בחינוך. להזנחת התשתיות האחרות תפקיד חשוב מאוד בתהליך כתוצאה מהפניית תקציבים אזרחיים (שהיו גבוהים או דומים למוצע ה-OECD במשך אותם עשורים) לכיוונים סקטוריאליים ואינטרסנטיים.

בסופו של יום, לימודי ליבה בקרב חרדים אינם תנאי מספיק להחזרת ישראל למסלול בר קיימא. אך הם תנאי הכרחי. אם אוכלוסיה כה גדולה ממשיכה לשבת על השיבר שמעודד את המשך גידולה האקספוננציאלי לצד מניעת מתן כלים חיוניים לשילובם המלא במשק גלובלי תחרותי ובחברה מודרנית, ישראל תחדל להתקיים.

האם זה צודק והאם זה בכלל אפשרי לחייב בלימודי ליבה את מי שאינם מעוניינים בכך? בשני המקרים, התשובה חיובית. יש החושבים שזכותם של חרדים להימנע מחיים מודרניים אם בכך הם חפצים. החושבים כך טועים בכמה רמות. ראשית, התבטאויותיהם והתנהגותם בפועל של החרדים אינם זהים, מה שמטשטש את העובדה שהם מאוד רוצים את תוצרי החיים המודרניים. הרי החרדים לא מתנגדים לקבלת טיפול על ידי רופא כשהם חולים, או לחיות במבנה שתוכנן על ידי אדריכל, או לתשתית

שתוכננה על ידי מהנדס המביאה מים וחשמל לבתייהם. כל אלה הם רק חלק מהמקצועות המחייבים לימודים בסיסיים ומתקדמים ברמות גבוהות.

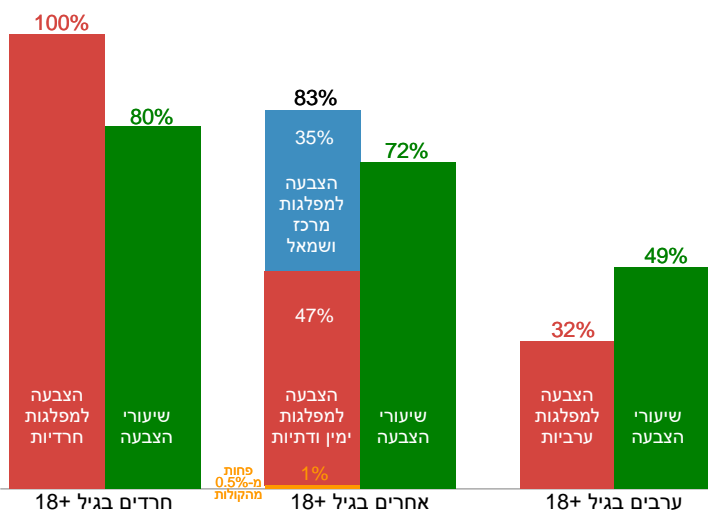
כשרמת הכנסתם נמוכה, חרדים גם לא מסרבים לקבל תמיכות המתאפשרות על ידי קיומה של רשת הבטחון הסוציאלית של משק מודרני, והם לא מתנגדים להגנה על ידי צבא מודרני מאויבים המאיימים לעשות כאן מה שתפילות לא מנעו במלחמה שהחלה החודש לפני 80 שנה. התנגדותם אינה ליתרונות של מדינה מודרנית אלא ללקיחת חלק בנשיאה בנטל החובות הנדרשות לקיומה.

לאור השינויים הדמוגרפיים המהירים שעוברת ישראל, זו כבר לא רק שאלה של מותרות – מה רוצים החרדים – אלא שאלה של מה חייבת לעשות מדינה חפצת חיים הזקוקה לרופאים, לאדריכלים, למהנדסים, לפיזיקאים ולכל שאר המקצועות כדי להישאר בעולם הראשון – ובמקרה של ישראל, להישאר בעולם. נקודה.

לגבי השאלה, אם זה אפשרי לחייב לימודי ליבה, התשובה עדיין חיובית, אך לא בקלות ולא לנצח. אם תתקבל החלטה פוליטית, ניתן יהיה להשתמש במניעה מוחלטת של תקציבים למוסדות שאינם מלמדים לימודי ליבה מלאים ולמוסדות שבהם הרוב לא למד לימוד ליבה מלאים כילדים. מהומת האלוהים שתיווצר תהיה קטנה באופן משמעותי ממה שיקרה בעוד דור, כאשר הריבוי הטבעי יתפוס תאוצה.

שיעורי הצבעה ושיעור הקולות לגושים הפוליטיים*

כאחוז מקבוצות האוכלוסיה הרלוונטיות בגיל 18+, 2019

* שיעורי הצבעה של החרדים והערבים לפי הצבעה בערים חרדיות וערביות, בהתאמה.

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב נתונים: הל"ס, הכנסת והמכון הישראלי לדמוקרטיה

כשבוחנים את סך הקולות שהתקבלו על ידי כל שאר המפלגות (כלומר, כל המפלגות הלא-חרדיות ולא ערביות שקיבלו לפחות 0.5% מכלל הקולות, בין אם עברו את אחוז החסימה ובין אם לא), מתברר שפחות ממחצית הקולות (47%) התקבלו על ידי מפלגות ימין ודתיות וקצת יותר משליש הקולות (35%) הגיע למפלגות מרכז ושמאל. השורה התחתונה היא שכבר היום, אין לאף אחד מהגושים היכולת להרכיב ממשלה לבדו.

ממשלה של "שותפים טבעיים" באמת לשינוי סדר העדיפויות

בהנחה שטרם עברנו את נקודת האל-חזור הדמוגרפית-דמוקרטית – הנחה שנחלשת והולכת משנה לשנה – המסקנה צריכה להיות ברורה. יש עדיין רוב גדול של ישראלים לא-קיצוניים שקיומה העתידי של המדינה נמצא אצלם מעל לכל שיקול אחר. אלה צריכים להיות ה"שותפים הטבעיים" של החברה הישראלית. אך הם חייבים לצאת לקלפיות, להצביע ולדרוש מנציגיהם להתחיל לשים את כיוונה הממלכתי של הספינה – שהיום דומה לזה של הטיטאניק – מעל לכל שיקול סקטוריאלי או אישי צר.

צריכה לקום ממשלת אחדות במובן המלא של המילה. זו חייבת להיות ממשלה שתבצע תיקונים משמעותיים בעדיפויות הלאומיות של ישראל ותחזיר את המדינה לתוואי בר קיימא כל עוד ניתן לעשות

זאת: מהפיכת בתי הספר לטובים בעולם – כולל אלה של החרדים – להפיכת מערכת הבריאות למגדלור בינלאומי והבאת תשתית התחבורה אל המאה ה-21, הכל בידניו.

כדי לשמר את התפנית ולהבטיח הישארות המדינה על התוואים החדשים גם בעשורים הבאים, יש לנצל את הממשלה הבאה נטולת הקיצוניים ל-(א) קביעת חוקה ו-(ב) לשינוי שיטת הממשל לדמוקרטיה בעלת יכולת ניווט עם איזונים ובלמים עמידים בלחצים לא-דמוקרטיים מהסוג שהחלו להרים ראש בשנים האחרונות.

כל זה כמובן מביא אותנו לפיל שבחדר, בנימין נתניהו. כבר לא צריכים לנחש איזה נזק הוא מוכן לגרום לאושיות השלטון – שלא לדבר על עתיד המפעל הציוני – רק כדי להיטיב עם עצמו. או שתינתן לו האפשרות של "תמות נפשי עם פלישתים", או שמדינת ישראל תקבל החלטה להוציא אותו מהמערכת הפוליטית כמה שיותר מהר כדי שנוכל להתחיל לטפל בבעיות השורש של המדינה.

לראש הממשלה יצחק רבין (בקדנציה הראשונה) ולנשיא עזר ויצמן ניתנה האפשרות לוותר על ההליך הפלילי אם יתפטרו, כך שלא מדובר במהלכים זרים למדינת ישראל. ארצות הברית, שנדרשה לסיים את הדימום המתמשך בווייטנאם, העדיפה לתת חנינה לנשיא ריצרד ניקסון אחרי שהתפטר רק כדי להשתחרר מהסאגה ולהוציא את המדינה מהבוץ.

יש לנו מדינה להציל. ל"שותפים הטבעיים" באמת, צאו לקלפיות בהמוניכם, כי אין לנו ארץ אחרת. ואחר כך, לחצו על נציגיכם לשנס מותניים ולבנות את היסודות שיבטיחו את עתידה של ישראל. שיהיו גיבורים לא רק בשדה הקרב (למי שזה רלוונטי) אלא גיבורים פוליטיים שיכנסו לספרי ההיסטוריה כמי שהצילו את הבית השלישי.